

BUGÜNÜN İPTİDAİLERİNDE "MUTİLASYON" (SAKATLAMA) PRATIĞI VE MAHİYETİ HAKKINDA.

Etnoloji Doçenti Dr. Nermin ERDENTUĞ

Etnografik olaylar Ergolojik (maddi), Sosyolojik ve Animolojik (ruhî veya mânevi) soydan olabilirler. İşte bu yazımızın konusunu Ergolojik yani maddi olaylardan "Sakatlama"lar (Mutilation) konusu teşkil edecektir.

Bugün yer yüzünün birçok kavim ve kabileleri bazı inanç ve bazı hıfzıssa kaideleriyle ilgili olarak ve hattâ süslenme gayesiyle vücutlarının bazı kısımlarını sakatlamaktadırlar. Bir organı kesmek (sectionnement-ablation) veya vücudun herhangi bir yerini sakatlamak suretiyle ferdin bütün şahsiyetini şeklen değiştiren bu pratikler sosyal pratikler kategorisindedirler. Yani başka bir deyimle sakatlama pratikleri her şeyden evvel Erginleme (Initiation) sosyal ritler ve pratikleri heyeti mecmuasına dahildirler. Bilhassa Okyanuslu kavimlerin (Avusturalyalıların çoğu ve Melanezyalıları) hemen hepsinin hayatında önemli rol oynayan ve esas hatlariyle zencilerde ve hatta Amerika yerlilerinde de müşahede edilen "Erginleme", birtakım ritler, seremoniler ve pratikler topluluğudur. Ve yarı medeniler veya vahşilerde genel olarak sosyetenin bütünü veya kabileyi ilgilendiren Erginleme, fizyolojik bulûğ ve sosyal bulûğ¹ devirlerinde çocuklara ve gençlere birçok şeyler öğretmek gayesiyle ve binaenaleyh bir terbiye ve disiplin aracı olarak tatbik edilen bir nevi imtihanlar bütünüdür². İşte "Erginleme" esnasında uzak ve ücra bir köşeye veya yere götürülerek burada büyücüler ve fetişörler veya ihtiyarlardan belirsiz bir za-

¹ Van Guenep'e göre, nasıl fizik akrabalıkla sosyal akrabalık ve fizik olgunlukla sosyal olgunluk ayrı ayrı şeylerse, fizik bulûğ ile sosyal bulûğ da birbirinden farklı şeylerdir. Binaenaleyh erginleme ritlerine sadece fizyolojik bulûğ ritleri ismi verilemeyeceğini bununla beraber fizyolojik bulûğ ritlerinin de mevcudiyetini kabul etmek gerekir. Bazı hallerde de bulûğ ritleri ritleriyle erginleme beraberdir. Fakat bazı kavimlerde de aksine olarak, fizyolojik bulûğda hiçbir rit yoktur. Bu nokta da şunu düşündürür: mahiyeti hassaten cinsî olduğu inkâr edilemeyen bu ritlerin çoğu - ki bu ritler insanı tam kadın veya erkek yaparlar - göbek kordonunu kesmek gibi ve sonra, çocuklukta yapılan bazı ritler kategorisine girerler. Halbuki "clitoris" in excision'u fizyolojik bulûğdan tamamen müstakil olup sosyal bulûğu tâyin ve intaç eder (yani evlenmek bahis konusudur). Van Guenep, R. les Rites des Passages.

³ Erginlemeye tâbi olmamış kimseler, ancak ismen ve kısmen cemiyete dahil bulunan kimseler olup bunların erkekleri kadınlarla birlikte oturmak zorundadırlar ve tam erkek sayılmazlar. Bu yüzden erginleme bir taraftan "initié" olmuşların evlenmesini teminle beraber, namzetlerle yaş sınıfı arasında veya erkekler sosyetesinde atlanacak bir hududu aşmayı ve diğer taraftan da, genç kimselere harp ve av şansını ve kudretini vermek suretile namzetlere fazilet ve kudret temin eder.

man zarfında ve bir insanın sosyal ve seksüel hayatında bilmesi gereken bilgiyi öğrenen, namzetlerin aynı zamanda mâruz kaldıkları birtakım imtihanlar (çok korkunç olan imtihanların bazıları namzetlerin açlığa, susuzluğa ve fizik hastalığa karşı mukavemetini temin eder¹) ve ritler çok defa hacamat (scarification) ve sakatlamalarla beraberdir. Namzetlerin mâruz kaldıkları sakatlamalar şunlardır: dövme (tatouage), sünnet (circoncision) ve subensiziyon (subincision) ve muhtelif cinsî sakatlamalar, dişleri çıkarmak (Avusturalya'da), ve yontmak, küçük parmağın sonuncu dizisini kesmek (Güney Afrika'da Boşimanlarda), kulak lobunu kesmek, kulak lobunu delmek, burun perdesini kesmek veya hacamatlar yapmak veya saçları belirli bir tarzda kırmak. Kanın dökülmesi şüphesiz bu pratiklerin temelini teşkil eder. Çünkü kan iptidailere göre mukaddestir. İşte bu nevi sakatlamalardan birine veya bir kaçına birden mâruz kalmış olan fertler böyle delme ve kesme suretile bir ayırma (separation) ritine tâbi olarak belirli bir topluluğa girmiş olup ve bu pratikler de bozulmaz izler bıraktığı için ferdin o topluluğa kabulü (agrégation) de artık kesinleşmiş olur.

Bugünün iptidaileri, kendilerini belirli bir topluluğa sokan bir ayırma ritinde, burun kulak gibi görünürde olan ve hemen dikkati çeken organları kesmektedirler. Çünkü bu vücut aksamı, istolojik yapıları yüzünden, ne hayata ve ne de ferdi faaliyete zarar vermeksizin her nevi muamelelere mâruz kalabilmektedirler. Diğer taraftan, fizik erginleme ile ilgili olan sakatlamalar, zahiren majik ve dinî bir karakter göstermekle beraber, esasında politik ve ekonomik amaçları olan gizli cemiyetlere de dahil olmak hususunda geçirilen imtihanlar arasında yer aldığına göre, sosyal organizasyon ile de alâkalıdırlar.

Sakatlamaların sadece bir defa keşfedilerek kavimden kavime "alma" yolu ile geçip geçmediği veya bir çok defalar müstakilen keşfedilip edilmediği hakkında kesin birşey söylenememektedir. Yalnız sakatlamaların "geçit" "Passage" ritlerinde fevkalâde rol oynadıkları muhakkaktır. Çünkü ferdin hayatındaki her değişiklikte tekerrür etmektedirler. Bundan başka, vücudu boyamak, dövme ve muhtelif organları kesmek suretinde yapılan sakatlamaların, basit bir süslenme isteğinden çok daha kompleks olan inançlarla ilgili oldukları ve sadece süs bakımından gözönüne almamıyacakları muhakkaktır. Sakatlamaların mahiyetleri hakkında yaptığımız bu kısaca açıklamadan sonra bunların neveleri ve hususiyetleri hakkında kısaca bilgi vermek herhalde faydasız değildir.

Deri üzerinde yapılan sakatlamalar :

Derinin boyanmasından başka deri üzerine yapılan sakatlamalar arasında "cachet tampon" ile (Kanarya Pintadera'ları) ve Derbyshire'de² bulunmuş prehistorik mühürlerle yapılan işaretleri ve bilhassa silinmez

¹ R. Mathews. La Description de la "Boura" chez les Australiens. Journ. Anthr. Inst. t. XXV no. 4 1896.

² Abercromby. Man 3. Mayıs 1906.

işaretler olan dövme (tatouage) yi hatırlamak gerekir. Dövme iki usulle yapılabilir¹: a) yarma ile (par incision) b) iğneleme ile (par piqûre).

Genel olarak koyu derili kavimlerde yarma vasıtasıyla dövme yapılırki bunun da iki nevi vardır:

1) Oyuk halinde yarma (incision en creux): az pigman'lı ve yarılmış olan dermik tabaka koyu epiderm üzerinde beyazımsı ve oyuk yara halinde ayrılır.

2) Kabartma halinde yarma (incision en relief): yarığın, yarılmış dokunun, faal bir neoplazm başlayacağı zamana kadar, açık bırakılmasından hasil olan bir dövme nevidir.

İğneleme suretiyle dövme açık renk derililerde tatbik edilir. Bugün dövme her tarafta bilhassa Okyanus kavimlerinde yapılmaktadır. Yeni Zelandalılarda, Dayak (Borneo) larda, Leotien'lerde, Marşal adalarında müşahede edilen dövme bazan bir cinse (Aynu, Çukci kadınlarındaki gibi) veya sosyal bir kategoriye (denizci, canı v.s) mahsus olabilir.

Deri üzerinde yapılan sakatlamalar arasında Birman'ların derilerinin altına, üzerinde mistik formüller ve desenler oyulmuş diskler ve altın, gümüş iğneler sokmak suretiyle yaptıkları sakatlama da ayrıca kayde değer görünür².

Bazı organlara yapılan delmeler de bir sınıf sakatlamaları teşkil ederler: kulağa, burna ve dudaklara yapılan delmeler gibi. Meselâ Botokudo'lar kulak memelerini ve alt dudağı delerler ve buraya odundan parçalar sokarlar. Sonra Afrika'nın ekvator bölgesindeki müteaddit kavimlerde, Sande'ler grubunun bütün tribülerinde, batı Zencileri veya Bantularında kadınlar üst veya alt dudaklarını delerler ve diskler sokarlar³. Güney Amerika yerlilerinin bir çok kavimleri küçük büyük diskler taşırlar. Papu'lar ve Avustralyalılar burun perdelerinden geçirdikleri kemikten sopacıkları daimî surette taşırlar. Karayib ve Ubangi zencileri alt dudaklarına bir delik açarak buraya kristal madde sokarlar ve bunları daimî olarak taşırlar. Bazı Sande ve Bantu kavimleri de alt dudaklarında buna benzer şeyleri ve Fon'larda burun perdesinden ve kulaklarının arkasından geçirdikleri müteaddit dizili incileri taşırlar. Keza Dravid'ler ve Tatar kadınlarında burunlarında halkalar taşırlar. Amerika yerlilerindeki kulak süsleri, Eskimolar'daki dudakların kömissura'larında taşınan kemikten halkalar ve Avrupalı'ların taktıkları küpeler için yapılan sakatlamalar da bu nevi sakatlamalardan sayılır.

¹ Ling Roth (J. Anthr. Inst. Gr. Brit. 1901 ve Anthr Rev. No. 117) dört tarz ayırt eder. 1. oyuk halinde yarma. 2. kabartı halinde yarma. 3. iğneleme veya asıl dövme. 4. Yeni Zelanda iğnelemesi, (küçük makasla yapılır).

² Ling Roth. J. Anthr. Inst. G. Brit. 1900 (Anthr. Rev. Misc. No. 64. S. 66.

³ Mission Cottes, Anthropologic Poutrin ve Gurol. Paris. 1911 A. Chevalier.

Ayak deformasyonu :

Çinli'lerde müşahade edilen ayak deformasyonu da bu konuya dahildir¹. Çocukluktan itibaren (2-6 yaş arasında) yapılan bu pratik ayağı 10-14 cm. uzunlukta bir organ parçası haline getirmekte ve ayak parmakları, ayak tabanının altına katlanarak bandajlarla sarıldıklarından âdetâ paralyze bir hale gelmektedirler. Bu âdetin menşei X uncu asra kadar götürülmekte ve eskiden yüksek sınıftan olan kadınlara mahsus bir âdet olduğu zannedilmektedir. Fakat bugün bu âdet gittikçe önemini kaybetmekte ve az tatbik edilmektedir. Bununla beraber küçük ayak, daima Çinliler için çok kuvvetli cins çekici bir hususiyettir.

Parmak sakatlanması :

Bir klan veya kabile veya bir matem işareti olarak yapılan ve parmak dizilerinden bir veya ikisinin veya aynı veçhile ayak parmakları dizisinin kesilmesi de bir nevi sakatlama olup bilhassa Boşiman ve Yeni Gineli'lerde ve Uruguay'ın Şarrua'larında (ebeveynin ölümünde) önemle tatbik edilen bir sosyal pratiktir.

Baş deformasyonu:

Başın deformasyonu da sakatlamalar kategorisine girer ve bu hususta başlı başına bir konu teşkil eder.

Bu soy deformasyonlar çoklukla bandajlarla (planşet'lerin tazyiki ile) elde edilir. Deforme kafa veya baş şekilleri hakkında muhtelif prensiplere (baş şekline, başı deforme eden âmillere) göre muhtelif sınıflamalar yapılmıştır. Bu sınıflamaların en yenisi Imbelloni'ninkidir (Şek. 1).

Broca'da baş şekillerine göre bir sınıflama yapmıştır. Fakat biz burada Imbelloni'nin, âmilleri de gözönüne alan, bir sınıflamasını ele alacağız:

1) Deformation fronto-occipitale oblique (Şek. 1/a) -alın-kafa kemiği mail deformasyonu: Biri alın üzerine diğeri occiput'un alt kısmına konmak şartıyla iki muvazi planşet'in tazyikinden hasıl olur. Profilde baş, çene noktasından occiput'un üst tarafına teveccüh eder şekilde uzamıştır. Fakat baş hiperbrakisefaldir.

2) Deformation fronto-occipitale droite (Şek. 1/b)-alm-kafa kemiği düz deformasyonu: umumiyetle birinci ile karıştırılır. Fakat şekil bakımından olduğu kadar teşekkül tarzı ile de tefrik ve temyiz edilebilir. Bu baş da birinci haldeki gibi hiperbrakisefaldir. Fakat profilden çevresi farklıdır. Bunda occiput'un alt tarafı yerine üst tarafı yassılaştır (lambda bölgesi). Ve kafa bu vaziyetinden ötürü kaidesinde geniştir. Bu deformasyon şekli çocuğun sert bir plânda yatmasından hasıl olur ve bu deformasyon iki şarta göre az veya çok kuvvetli derecede vâki olabilir.

¹ Communication orale. H. Virchov. Zeit. f. Ethn. 1903-1905 p. 544 Das deformation der Chinesen. Berlin 1913 Dekeyser, le Pied de la Chinoise, Bull. Soc. Anthr. Beuxelles. 28.1909 sah. XXIV Variot et Mme Chatelin. Bul. Mem. Soc. Anthr. Paris 1914 sah. 239.

a) Baş sadece sert bir plân üzerinde yatar.

b) Baş yine birinci vaziyette bulunur, fakat sıkı bir bağla bu vaziyetin devamı temin edilir ve bu yüzden tazyik birinci haldekinden çok daha kuvvetli ve devamlıdır.

3) Deformasyon circulaire-dairevi deformasyon (Şek. 1/c): bu hususta gereken tazyik dairevî bir bandajla temin edilir ve böyle bir bandaj başa gerçek bir buden formu verilir. Profilden bakıldığında bu baş şekli birinci baş şekli ile karıştırılabilir. Fakat yüzden bakıldığında başın birincideki gibi hiperbrakisefal değil dolikosefal olduğu derhal fark edilir.

Baş deformasyonlarının dağılışına gelince; Amerika, baş deformasyonunun en çok tatbik edildiği ve bütün deforme baş şekillerine rastlanılan bir kara parçasıdır. Bununla beraber baş deformasyon şekillerinden, alın-kafa kemiği mail deformasyon şekli Amerika'ya¹ has olan bir şekildir. "Alın-kafa kemiği düz deforme" şekli ise daha ziyade Asya'nın mezkezindeki halkların brakisefal olmalarında rol oynar (Brakisefalliği arttırarak veya kendi formunu vererek). Baş deformasyonu Afrika'da nadirdir : "Dairevî deformasyon" şekli ise Kuzey Kongo'nun "Mangbetu" kültürel fasiyesinin tipik hususiyetidir. Ve işte bu kafa veya baş deforme şekllinden Yeni Hebrid, Yeni Britanya ve Okyanus deformasyonları doğmuşlardır. Nihayet dairevî deformasyon bir taraftan da Tuluz² biçimi deformasyon nevine bağlanır.

Kafa veya baş deformasyonuna primitif (ilkel) ve primer (ilk) kültürlerde çok sık rastlanmaz. Kasden yapılan deformasyon orta ve yüksek kültürlerden³ ve bilhassa Meksiko-And kültüründen doğmuş görünür. Bununla beraber bu sonuncu kültür çevresinin de bütün kabileleri buna müptelâ değildirlen.

Burada, kasden yapılan deformasyonun yanı sıra, tabî (kafanın dikişlerinin çok evvelden kapanması ile - Iskafosefal, plajiyosefal gibi) ve posmortem deformasyon (toprağa gömülmüş olan kafalarda toprağın tazyiki ile) nevelerini de hatırlamak gerekir. Baş deformasyonlarının mâna ve gayelerine gelince; sun'i olarak ve kasden yapılan baş deformasyonunun, bulûğ esnasında yapılan ritlerle ve binaenaleyh erginleme seremonileriyle ilgisi olup olmadığı meçhuldür. Ve başa şekil vermenin ritüel bir kasitle mi yoksa anânevî bir itiyata göremi yapıldığı meselesi ayrıca incelenmeğe değer bir konudur. Bununla beraber bazı yerlerde bu pratikte bir mümtaziyet işareti, bir sınıfı ayırt etmek

¹ Kasden yapılan deformasyon bilhassa Şinuklar'da (Kuzey Amerika'nın batı eteklerinde) Bolivya'nın Aymara'larında ve Peru'da müşahede edilmektedir.

² Broca, P. Sur la déformation Toulousaine, dans Bulletins de la Société et Anthropologie. 1871.

³ Montandon, George. L'ologénese culturelle, Traité d'Ethnologie. Paris, Payot sayfa 639.

kasit veya amacının mevcut olduğu da muhakkaktır¹. Diğer taraftan Şamalar'da müşahede edildiği üzere, küçük çocukların alınlarını yassılatmak için yapılan deformasyon, bu pratiğin menşede herhangi bir estetik gaye ile ilgili olup olmadığını da düşündürmektedir.

Trepanasyon :

Trepanasyon da bir nevi sakatlamadır. Teknik bakımdan ya kemiği kazımak (Grattage) veya çepeçevre mükerrer yarma (incision) suretiyle ve bazan da bir çok delik açmak suretiyle yapılan ve böylece kafa kemiğinden bir parçayı çıkarmaktan ibaret olan bu pratiğin bugünkü coğrafik dağılışı sahası üçtür.

1) Akdeniz bölgesi : (Atlas Berberileri, Kanarya adalıları, Adriyatik Arnavutları ve sırları ve Dağistanlılar yani kuzey doğu Kafkasyalılar).

2) Papu Asya'sı ve bazı Polinezya adaları (Samoa, Tahiti ve Havay).

3) Andlar bölgesi.

Trepanasyonun bir tek menşeden veya bugün yayılmış olduğu üç bölgede birbirinden müstakil olarak doğup doğmadığı ve nihayet muhtelif bölgelerde muvazi bir gelişme gösterip göstermediği hakkında bir şey söylenememektedir. Ayrıca Trepanasyonun aynı bölgelerdeki Prehistorik zamanların trepanasyonundan doğup doğmadıkları meselesi de üzerinde durulacak bir noktadır. Prehistorik zamana ait trepanasyon bugün için iki bölgede tesbit edilmiştir². 1-And'larda ve Meksiko-And bölgesinde (Birleşik Amerika'nın Peru'sunda). 2- Akdeniz bölgesinde: Avrupa neolitik, Fransız Galyası, Kuzey Afrika ve Kanarya Adaları).

Yalnız Eski Mısırlılar, Asurlular, Grek'ler, Roma'lılar, Hindu'lar ve Çin'liler bu nevi sakatlamayı bilmiyorlardı. And bölgesinde bugün yaşayan bu âdetin aynı bölgenin prehistorik zamanından kazanılmış olduğu muhakkak gibidir. Ve hattâ batının da bugün tatbik edilen trepanasyonu Avrupa'nın prehistorik trepanasyonu ile doğrudan doğruya münasebettar görmek imkân dahilindedir. Bu âdet prehistuvarda ve bugün oldukça önem kazanmış ve tâ neolitik devirlerden beri yaşıyagelmış olan bir âdettir³. Bahis konusu pratiğin sebepleri arasında cerrahî tedavi sebebini görmek mümkün olduğu gibi, Maji ile ilgili olarak "Trépane" parçaların nazarlık (amulet) olarak kullanılması dolayısıyla mistik bir âmili de görmek mümkündür. Kafa üzerine tatbik edilen sakatlamalar arasında bir de Almanların "Scalp" dedikleri ve düşman kafasının derisini soymaktan ibaret bir pratik vardır. Burada bu pratiğin mahiyeti bakımından konumuzla ilgili olmadığı için bir tarafa bırakmak gerekir.

¹ Prof. Eberhart'tan naklen: Çin'de yeni doğan çocuklara bir ırkın baş şeklini -brakisefalliği- vermek üzere bu pratiğin tatbik edildiği kaydedilmiştir.

² Fletcher (Robert), On prehistoric trephening and crania amulets, dans Contributions to North American Ethnology, T. 5. 1882.

³ Menghin, Trepanasyon'un neolitikte doğmuş bir sakatlama nevi olduğunu iddia eder.

Konumuz olan sakatlamalar arasına sıkı korsa kullanmak yüzünden hasil olan vücut deformasyonu (Avrupalılarda) nevini de sokmak mümkündür¹.

Cinsî Sakatlamalar:

Erginleme esnasında yapılan operasyonlar yani sakatlamalardan "sünnet" ve "kısırlaştırma" ve diğer tenasül organlarını sakatlama, bilhassa önemle üzerinde durulacak sakatlamalardandır. Gerçekten başlı başına incelenmeğe değer bir konu olan ve erkekler (çocuk veya ergin) ve kadınlar (çocuk veya ergin) üzerinde fakat daha sık surette erkeklerde yapılan cinsî sakatlamalar şunlardır:

Erkeklerde :

Sünnet	(Circumcision)
Sübensiziyon	(Subincision)
Şöviyaj	(Chevillage)
Ligatür	(Ligature)
Kısırlaştırma	(Castration)

Kadınlarda :

Eksizyon	(Excision)
Dilatasyon	(Dilatation)
Enfibulasyon	(Infibulation)
Oklüzyon	(Occlusion)
Kısırlaştırma	(Ovariectomy)

Fizyolojik ve sosyal bulug (meselâ gizli cemiyetlere dahil olmak gibi) için yapılan ritler arasında bilhassa sünnet tatbik edilmektedir (hususiyile Afrika'da). Sünnet pratiği ayrıca üzerinde dikkatle durulacak bir konudur. Uzamış sünnet derisinin kesilmesinden ibaret olan sünnet pratiğini muhtelif neveleri vardır. Fakat biz burada bu hususta malûmat vermeği fazla buluyoruz. Avustralya'da geniş bir alanda kaydedilen sünnet, Avustralya dışında Okyanus'un geri kalan kısmında ve Afrika'da da çok yayılmış bir sakatlama nevidir². Fakat Afrika'da müslüman sünneti³ (ilk çocuklukta yapılan sünnet) ile siyah kavimlerin fizik bulûğda yaptıkları sünneti ayırmak gerekir. Afrika siyahlarındaki sünnet başlıca iki bölgeyi işgal eder 1) Atlantik Okyanusu'nun sahili ve hinterlandı 2) Hint Okyanusu sahili ve hinterlandı. Asya'da ise sünnet, güney-batı Asya'da bir islâmlık ola-

¹ Mme. Dr. Gaches-Stattaute, Hygiene du Corset. Paris 1896. Korsenin kullanılmasının başlangıcı uzak geçmişe gider. Bunu Girit'te M. E. 2500 de kaydetmişlerdir. R. Dus-saud. Civilisations prehelléniques. mer E. Ge. Paris 2 bask. 1914. s. 65.

² Doutté, gayet haklı olarak sünneti saçların ilk kesimi ile ve ilk tesennün ile ve Lesch, Westermarck da diğer cüvut sakatlamalarıyla münasebettar görmüşlerdir. Les Rites des Passages.

³ Les Rites des Passages, sah. 103.

yıdır. Güney-doğu Asya'da islâmlığın nüfuz etmiş olduğu yerlerde aynı şekildedir. Yalnız burada müslümanlık sünneti, Okyanus sünnetini tatbik eden primitif insanların sünneti üzerine tevezzü etmiş vaziyettedir. Ve nihayet Amerika'da da orada burada dağınık tarzda sünnete rastlanır. Okyanus'da sünnetin Totem çevresine bağlılığı çok barizdir. Ve diğer taraftan Okyanus sünneti Amerika sünneti ile münasebettardır. Keza bu pratik, Afrika'da da totem tezahürleriyle beraberdir¹.

Sünnet ritlerini sübensizyon takip eder ve bu ritler daima totemden ve onun tasvirinden yardım görürler. Ancak Avustralya-Fici bölgesinde ve bulûğ çağında- tatbik edilen sübensizyon pratiği ise genç erkeklerde yapılan bir sakatlama olup Scrotum'a giden ağzın yarılmasından ibaret bir operasyondur².

Genç kızlara yapılan eksizyon ise uzamış olan clitoris'in kesilmesidir (Mossilerde).

Dilatasyon ancak Avustralya'da sübensizyonun kaide olarak tatbik edildiği kabilelerde yapılır: Bu da himen'in (kızlık perdesi) tahribidir.

Şöviyaj; erginleme esnasında penis'in üretr'e kadar delinmesidir. (Insulinda adalarının bazı sakinlerinde-Toratja, Dayaklar'da v. s.).

Enfibülasyon; bazı kavimlerde eksizyonu takiben yapılır. (Kuzey Doğu Afrika'da Somali'ler, Danakil'ler ve Gallalar'da): bu, Klitoris'in eksizyonundan sonra iki kenarın birleştirilerek dikilmesidir.

Ligatür; erginleme esnasında sünnet gışasının, guddenin önünde uzamış ve bağlanmış olması (Birmanya'daki Manipur'un Nagatankul'da olduğu gibi),.

Oklüzyon; kadınlarda ligatür esnasında bir kemerle bağlanmış olan tamponun tatbikidir.

İslâm kültüründe çok tanınan kısırlaştırma çok eskiden kazanılmış bir âdettir (bütün Nil vadisinde, orta Sudan'da ve Nijerya kıvrımında). Frobenius bunu Eritre kültürüne sokar.

Overiektomie; kadın cinsinin kısırlaştırılmasıdır.

Sünnet, Hymen'in delinmesi ve Perine'nin kesilmesi, sübensizyon v.s. gibi bütün cinsî sakatlamalar gözönüne alınırsa, insan vücudu bu sakatlamalar dolayısıyla basit bir odun parçası gibi muamele görmektedir. Ve bütün bu pratikler arasında sünnet tabii olarak bu pratiklerin en basitlerinden ve az mühimlerinden biridir. Ancak Yahudilikte sünnet, İncil'in sayısız müfessirleri yüzünden farklı ve hususî bir mevki almıştır. Sünnette

¹ Fakat kuvvetli derecede totemci olan üç bölgede yâni Hindistanda (bilhassa doğusunda), kuzey - Amerika ve Peru bölgesinde sünnetin yokluğu bunun totem çevresine bağlılığını nakzeder gibi görünürse de, bunlar arasında diğer etkilerin ve meselâ matri-lineal kültürlerin mevcudiyeti, bu yokluğun veya kaybın sebebini açıklar.

² Güney - Afrika ortasında müşahede edilmiş olan bir nevi sübensizyon daha ziyade tedavi operasyonu mahiyetindedir.

umumiyetle çok doğum amacını görenler olmuşsa da, bu pratiğim yedinci günle yirminci yaş arasında yapılması bu görüşü kabul ettirmektedir. Diğer taraftan, cinsî sakatlamaların topunun arzuyu arttırdığını ileri sürenler olmuşsa da bütün cinsî sakatlamaların bilâkis cinsî tahrik kabiliyetini azalttığı muhakkaktır. Ve binaenaleyh seksüel organlara yapılan sakatlamaların aslında hiçbir manâsı yoktur¹. Bununla beraber bu operasyonlardan en yayılmış olan sünnetin bizce açık bir amacı olduğu muhakkaktır. Oda şudur: sünnet, genç adamın cinsî hayata inisiye olmasının bir ifadesidir. Ve sünnet gıçası cinsî hayata gerçek veya sembolik bir mania gibi gözönüne alındığı içindir ki bu mania bertaraf edilmek istenilmektedir

Diş Sakatlamaları (Mutilation dentaires) :

Buluğ devriyle (bilhassa Avustralya'da) ve sosyal organizasyon ritleri (bilhassa Afrika'da yukarı Nil bölgesinde) ile ilgili sakatlamalardan dişlerin çıkarılması ve yontulması başlı başına bir tetkik konusu olacak bir sakatlama nevidir (Genç Avustralyalılarda buluşta çıkarılan dişler batı Afrika'da sivri uç şeklinde, Male'lerde üç köşe veya yarı daire şeklinde yontulur). Son yıllarda diş sakatlamaları hakkındaki bilgilerimizde nisbeten bir artma kaydedilmişse de, bunları doğrudan doğruya ya prehistorik ve historik hafriyatlar raporlarından veya bugünkü kavimlerin kültürleri hakkında yapılmış olan incelemelerden bilvasıta elde etmiş bulunuyoruz.

Diğer taraftan birkaç kıymetli bilgin (Schmidt ve Koppers, Menghin ve Baummann, dünya kara parçaları üzerinde, Afrika kara parçası üzerindeki kültür çevrelerine (Kultur Kreise) nisbetle mütalea ettikleri sakatlamalar arasından diş sakatlama âdetine de yer vermiş ve hattâ kültür çevre (Saha) tiplerini tâyin ve tahdit hususunda diğer kültür elemanlarına ilâveten bu kültür elemanını da ele almış görünmektedirler. Fakat doğrudan doğruya diş sakatlama pratiğini bir konu olarak ele almış ve mütalea etmiş hiçbir deneme kaydedilmemiştir.

Diş sakatlama pratiği hemen hemen münhasıran kesiciler üzerinde ve ancak istisnai hallerde diğer dişler ve hususiyle köpek dişleri üzerinde yapılmaktadır. Bugüne kadar yapılmış müşahedelere göre, üç nevi diş sakatlama ayırt edilebilir. I. Kesme-çıkarma (Ablation) II. Egeleme (Limage) III. Kakma (incrustation) ve sonra dişlerin boyanması ve kaplanması (revetement).

I. Çıkarma üç tarzda yapılmaktadır.

- a) Çekip çıkarmak (evulsion)
- b) Kırmak (fracture)

¹ Les Rites des Passages, s. 2.

² Ihering, Die Künstliche Deformiarung d. Zahne Z. F. Ethn. T. 14, 1882. P 210-Lache Die Verstummolung der Zähne. Mitt. Anthro. Ges. Wien 1901. p. 13.

c) Kazıma (abrasion)

bu üç usul ise aynı bir usulün varyantları olarak gözönüne alınmalıdır. Gerçekten kırma umumiyetle noksan bir çekip çıkarmadır. Kazıma da aynı sonucu verir ki bu hususta Poutrin isimli bilgin Bateke'lerin (Afrika'da) diş çıkarma tarzlarını buna misal olarak göstermiştir. Müellife göre bu kabiledede iki üst kesici boğazcığından kazınmışlar veya koparılmışlardır. Çok defa canlıda ablasyon'lu diş yerliyi konuşturmak veya güldürmekle derhal farkedilebilir. Fakat bu nevi diş sakatlamasının hangi usulle yapılmış olduğunu takdir etmek de çok defa gayri kabildir.

Eğeleme (Limage) de üç tarzda yapılmaktadır.

- a) Yontmak-bilemek (affilage)
- b) Sathen eğelemek (Libage en surface)
- c) Kabartı halinde eğelemek (libage en relief)

Burada kakma (incrustation) da yapılan eğelemeyi hesaba katmıyoruz. Çünkü bunda üç eğeleme nevi de esastır.

Yontma veya bilemenin neveleri (Şek. 2) şunlardır: a. üç uçlu testere şeklinde yontma veya bileme (tip. 8). b. Balta şeklinde yontma veya bileme (tip. 12) c. Kısmî mail yontma veya bilemeğe bağlanması gereken nadir bir tip (tip. 13) d. Et yiyicilerdeki uç şeklinde yontma veya bileme (tip. 11) ki sonuncu nevi dışın gerçekten işlenmesini icabettirir. Nihayet bütün yontma veya bilemenin varyantları başlıca üç soyda toplanabilir.

- a) Uç şeklinde
- b) Destere şeklinde
- c) Kısmî mail bileme

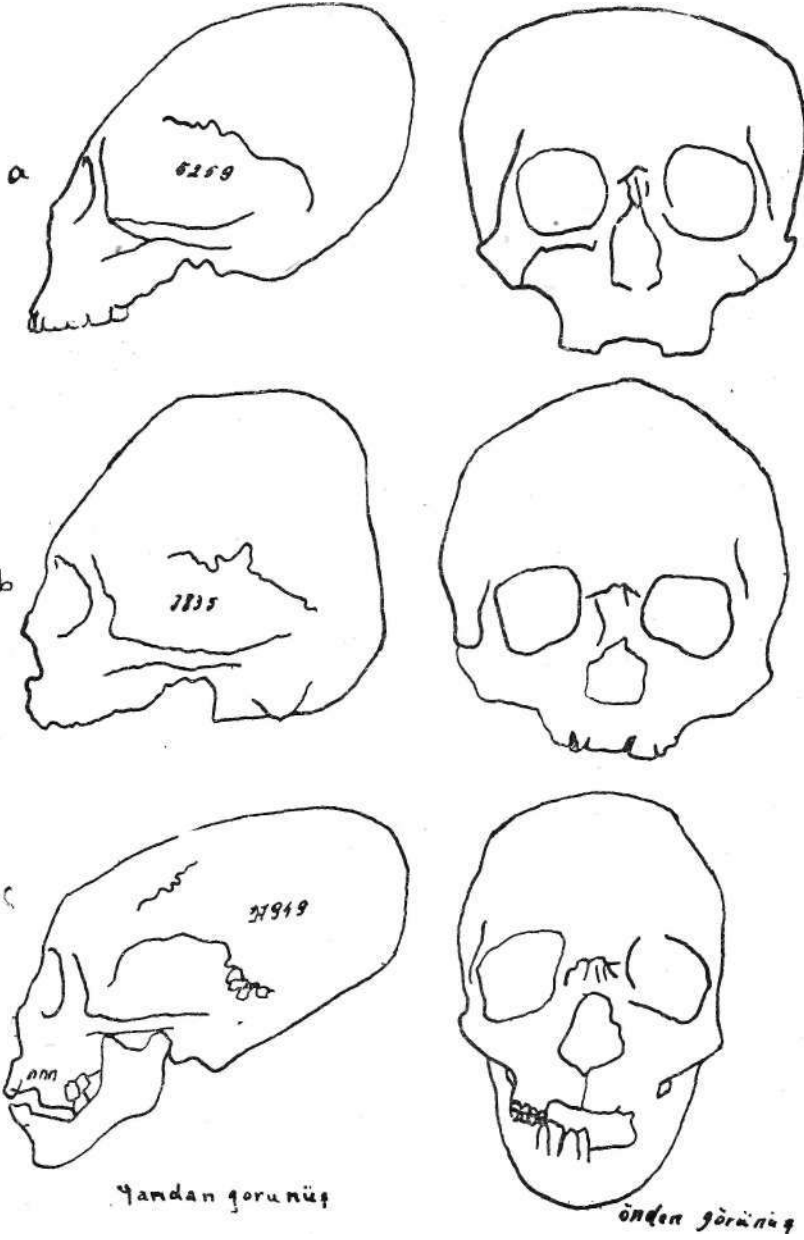
Eğeleme hakkında ise şu varyantlar tesbit edilmiştir:

Kertikli eğeleme (Limage en créneau) : iki veya bir kertik taşıyabilir (tip. 14-15) bu nevi eğeleme sathen eğeleme ile yontma arasında yer alır. Buna sathen eğeleme (limage en surface) de denir (tip. 16). (limage en vertical).

Ufkî eğeleme: nadir bir nevidir ve bunda diş kronu kazılır. Kabartı şeklinde eğeleme (Limage en relief) : Dışın bir parçasının, mücavir sathının eğelenmesiyle bir kabartı halinde kalmasıdır. Bu şekil ya basit olur (tip. 18) veya buna uç şeklinde bir bileme de iştirak eder (tip. 19).

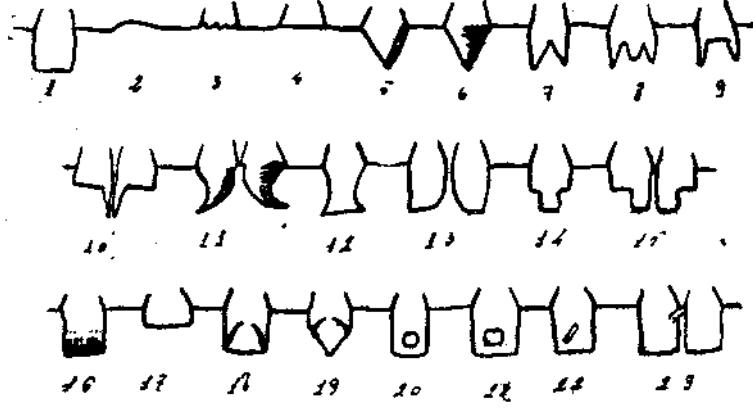
Diş sakatlama nevelerinden kakma: diş üzerine dairevî veya köşeli (tip. 20-21) şekilde yapılmış olan deliğe kıymetli taş veya madenin kakılmasıdır. Bundan başka kaplama ve boyama ve sonra dişler arasına veya doğrudan diş madenî sopacıkların kakılması da bir nevi diş sakatlamalarıdır (tip. 22-23).

İşte böylece bütün esas tipleri ve varyantlarıyla kısaca kaydettiğimiz diş sakatlamalarından umumiyetle süslenmek gayesiyle tatbik edilen ve binaenaleyh estetik bir amacı bulunan diş boyaması (siyaha boyama-Güney

Üç tip baş deformasyonu (Imbelloni'ye göre)

- Alın-kafa kemiği eğri deformasyonu (İngiliz Kolombiyasındaki Kızılderililerde)
- Alın-Kafa kemiği düz deformasyonu.
- Dairevi deformasyon. (Mombutu'da).

Diş sakatlama şekilleri,

1. Normal kesici.
2. Çekme.
3. Kırma.
4. Kazıma.
5. Uç şeklinde yandan yontma.
6. Uç şeklinde dairevî yontma.
7. Destere şek. iki uçluyontma.
8. Destere şek. üç uçlu yontma.
9. Destere şek. üç (ayrık) yontma.
10. Ucu yanda olarak yontma.
11. Et yiyicilerdeki diş sistemi şek. yontma.
12. Balta şek. yontma.
13. Kısmî mail yontma.
14. Çift kertikli eğeleme.
15. Basit kertikli eğeleme.
16. Sathen eğeleme.
17. Ufki eğeleme.
18. Kabartı şek. eğeleme.
19. Uç şek. relief eğeleme.
20. Maden veya taşın dairevî kakılması.
21. Maden veya taşın dörtköşe şek. kakılması.
22. Madenî sopacığın kakılması.
23. Dişler arasına madenî bir sopacığın kakılması.

Doğu Asya'da), kakma ve kaplamadan gayri diğer dış sakatlamaları da gerçek sakatlama neveleri olarak gözönüne alınabilecek mahiyettedirler.

Canlıda dişlerin oldukça büyük zahmet ve acılara değen işlenmesi veya çıkarılmasının süslenme isteğinden çok daha mudil olan maçlarla ilgili bir pratik nevi olduğu muhakkaktır. Ve herhalde bu sosyal pratiğin bugünün yarı medenilerinin hayatlarında nasıl ve hangi maçlarla ilgili bir mâna ve mahiyet taşıdığı öğrenilmeğe değer bir konudur. Çünkü bugün bu kadar kaba ve vahşice icra edilen bu pratik, yeryüzünde büyük bir insan topluluğunda umumileşmiş ve zarurî bir pratik haline gelmiş bulunmaktadır. Nihayet sön yıllarda, bu pratiğin prehistorik ve bilhassa Afrika prehistorik insan belgelerinde çok sık kaydedilmiş olması çok eski insanlıkta da dış sakatlama ve çıkarma pratiğine geniş ölçüde yer ve önem verilmiş olduğunu göstermektedir ki bu nokta bize şunu düşündürmektedir: Bu halde böyle bir pratiğin, menşede ve halihazırdaki kültürlere ve coğrafik mevkilere (kara parçalarına) nisbetle işgal ettiği yer ve önemi nedir? Ve kültürel Antropoloji veya Etnoloji bakımından ilgiye değer bir mesele mahiyetinde görünen bu konu hakkında bu âdetin tesbit edilmiş olduğu prehistorik ve etnolojik belgelerimizin muvazi surette incelenmesi bize bu âletin menşe ve mahiyeti hakkında bilgi veremez mi? Bu düşünce ve tecessüs ile ele aldığımız bu konuda, tarihî Etnolojik bir metod takibedererek ve evvelâ prehistorik ve sonra Etnolojik belgeleri tesbit ve mukayese ederek vardığımız neticeyi ikinci seri yazımızda açıklayacağız.